

Fredningsforslag i Skanderborg og Aarhus Kommuner

Sammenhængende natur og landskab syd for Harlev

Udarbejdet af Danmarks Naturfredningsforening, Skanderborg Kommune og Aarhus Kommune
April 2012

Sagsbehandlere:

Danmarks Naturfredningsforening: Ann Berit Frostholt, 31 19 32 28, abf@dn.dk

Skanderborg Kommune: Inger Juul, 87 94 77 28, inger.juul@skanderborg.dk

Aarhus Kommune: Hanne Kirstine Øster, 89 40 27 69, hkoe@aarhus.dk

Indholdsfortegnelse:

1. Baggrunden for forslaget	side 4
2. Fredningsforslagets afgrænsning	side 5
3. Beskrivelse af fredningsområdet	side 5
4. Gældende fredninger og andre beskyttelsesbestemmelser	side 10
5. Fredningsforslagets konsekvenser for Natura 2000 beskyttelsen	side 11
6. Planlægningsmæssige forhold	side 12
7. Forslag til fredningsbestemmelser	side 14

Bilag:

Bilag 1:	Areal- og lodsejerliste
Bilag 2:	Budgetoverslag
Bilag 3:	Bemærkninger til budgetoverslaget, Naturstyrelsen
Bilag 4:	Lavbundsnotat
Bilag 5:	Udtalelse fra Naturstyrelsen vedr. lavbundsnotat
Bilag 6:	Miljørapport og Natura 2000 konsekvensvurdering af fredningsforslaget
Bilag 7:	Oversigt over kulturhistoriske spor og deres beskyttelse
Bilag 8:	Foto af nuværende tilstand af gl. banetracé

Kortbilag:

Kortbilag 1: Fredningskort i 1:4000 og oversigtskort i 1:25.000

Kortbilag 2: Delområdekort – Illustration af fremtidig regulering

Kortbilag 3: Kulturhistoriske spor – Temakort

Kilder:

Afsnittet om kulturhistorie er beskrevet og vurderet med bistand fra Moesgård Museum ved Jesper Laursen og Michael Vinter samt Aarhus Universitet ved professor Bent Odgaard og lektor Tom Madsen. Desuden er anvendt oplysninger fra besigtigelser i området samt:

- Historien i skoven. Jesper Laursen, Skippershoved/Aarhus Amts Museumsråd 1994
- Vejledning om pleje af fredede fortidsminder. Kulturministeriet, Kulturarvsstyrelsen 2009
- Danmarks større nationale naturområder s. 61-63. Miljøministeriet, Fredningsstyrelsen 1984
- Natura 2000-plan 2010-2015. Lillering Skov, Stjær Skov, Tåstrup Sø og Tåstrup Mose. Natura 2000-område nr. 232. Habitatområde H232. Miljøministeriet, By- og Landskabsstyrelsen 2010
- Lillering Skov, Tåstrup Sø og Mose. Østjysk Biologisk Forening, Gejrfuglen 22. årg. 1986, s. 118-150
- Lillering Skov. Sigfred Knudsen i Østjysk Hjemstavn 1944, s. 62-70
- Kort: Danmarks Jordarter. Danmarks Geologiske Undersøgelser 1989. 1:200.000
- DOF-basen, arts-data
- www.fugleognatur.dk
- Miljøportalen

"I Fennerne holdt store Flokke af Viber og Stære til. Nu, da Ungerne er voksne, færdes disse Fugle sammen i Flokke. Det er et pragtfuldt Syn at se en stor Vibeflok lette og boltre sig i Luften, som kun denne rundsvingende Mesterflyver formaar, det flimrer af hvidt og sort i Luften, især i Solskin. Hvor er det herligt at staa her ved denne yndige, fredelige Sø, der glitrer i Solen, og betragte den frodige Vegetation, det blanke Vand, det rige Fugleliv og det bakkede Landskab med Stenskov i Baggrunden."

Citat: Sigfred Knudsen
Østjydske Hjemstavn, 1944
Lillering Skov s. 70

1. Baggrunden for forslaget

Formålet med at rejse fredning for et skov- og naturområde syd for Harlev i Aarhus og Skanderborg Kommuner er at skabe et større sammenhængende naturområde med gode adgangsmuligheder for offentligheden ved at binde to adskilte habitatområder sammen. Fredningen begrundes i områdets mange fine kvaliteter af både national og international karakter, såvel som truslerne mod disse.

Parterne foreslår en fredning af området med baggrund i både områdets egenværdi og i kraft af dets værdi som en del af Det Midtjyske Søhøjland. Lokaliteten er beliggende i den østligste forgrening af Det Midtjyske Søhøjland, hvor fredningsområdet som en del af Aarhus Ådal står i forbindelse med den fredede Årslev Engsø og Brabrand Sø i øst samt den fredede Jeksendal i syd. Biologisk set har området betydning som kerneområde. I et rekreativt perspektiv sikres med en fredning et vigtigt bindeled mellem det centrale Søhøjland i vest, Aarhusbugten i øst og Jeksendalen i syd.

Det er et mål med fredning af området at sikre og forbedre naturværdierne ved at ekstensivere jordbrugsdriften og skovdriften. Derigennem muliggøres også opnåelse af gunstig bevaringsstatus for de habitatnaturtyper og arter, som området er udpeget for.

Med den bynære beliggenhed nær Aarhus og Skanderborg, den direkte adgang til området fra Harlev og omkringliggende ældre landsbyer som Stjær, Storring og Lillering samt muligheden for at skabe forbindelse til Jeksen-fredningen via Tåstrup, vil det have stor værdi at forbedre offentlighedens adgang til og igennem fredningsområdet. Det er derfor et mål med fredningen, at udlægge enkelte nye stier for at skabe et sammenhængende stinet samt sikre permanent adgang ad udvalgte eksisterende stier og veje af lokal og regional betydning.

Ådalslandskabet fremstår bevaringsværdigt med dets karakteristiske terrænform, relative uberørthed og varierede mosaik af tørre og våde lysåbne naturtyper samt enkelte landbrugsarealer i dalbunden, og varierede bøge-dominerede skove på skrænterne. Tillige findes indtil flere udsigtspunkter med betagende udsigt over landskabet. Således har fredningen også et landskabsbevarende sigte.

Fortrinsvis i Lillering Skov findes en række bevaringsværdige kulturhistoriske spor af historisk og oplevelsesmæssig værdi. Af særlig bevaringsværdi er arealer med velbevarede højryggede oldtidsagre samt bevaringsværdige kulturhistoriske spor af nyere dato: Stenkister, ledsten og banetracé. Disse er i dag ubeskyttede og i fare for at blive ødelagt som følge af skovdriften. Tillige rummer skoven en stor tæthed af oldtidsgravhøje, som burde være beskyttet gennem Museumsloven, men ikke er det, og som i dag fremstår tilgroede med vedplanter. Det er derfor et mål med fredningen at bevare og forbedre de kulturhistoriske spor i Lillering Skov.

Endelig findes som et af få steder i landet, overvejende i Stjær Stenskov og Søskov, udstrakte partier med velbevarede stenbestrøninger. Stenbestrøningerne er aflejringer af vandreblokke fra sidste istid og et geologisk fænomen af national værdi, som har stor betydning for blandt andet Aarhus Universitet i undervisningsøjemed. Størstedelen af disse er sikret gennem eksisterende fredning af 1962. Det er et mål med den foreslåede fredning at opdatere og integrere den eksisterende fredning. Undervisningsmæssigt er fredningsområdet også af biologisk interesse med dets mange forskellige naturtyper (fra sø og mose over lysåbne arealer til skov), og artsrigdommen i de enkelte habitater er generelt høj. Området er samtidig ideelt placeret i forhold til f.eks. Aarhus Universitet.

De kortsigtede trusler er tilgroning af de tørre naturtyper med høje urter, græsser, vedplanter og stedvis invasive arter, mens de våde naturtyper især trues af dræning og næringsstofftilførsel. Det nuværende skovbillede er ikke i tilstrækkelig grad sikret gennem eksisterende lovgivning. Ligeledes er nogle af de kulturhistoriske spor i fare for at blive udvisket på grund af skovdriften.

De langsigtede trusler er i overvejende grad yderligere tilgroning med tab af landskabs- og naturværdier til følge samt tab af kulturhistoriske værdier.

2. Fredningsforslagets afgrænsning

Den foreslåede afgrænsning fremgår af kortbilag 1. Fredningsområdet udgøres af Lillering Skov, Tåstrup Sø og Mose, Stjær Stenskov og Søslev samt mellemliggende arealer. Afgrænsningen følger i store træk habitatområde 232 med visse undtagelser med henblik på at sikre adgang samt geologiske, kulturhistoriske, landskabelige og naturmæssige værdier og sammenhænge. Det samlede fredningsareal udgør totalt 221,2 ha.

3. Beskrivelse af fredningsområdet

Omtrent 8 kilometer vest for Aarhus og 10 kilometer nord for Skanderborg, mellem Harlev, Stjær, Lillering og Tåstrup ligger *Lillering Skov, Tåstrup Sø og Tåstrup Mose samt Stjær Stenskov og Søslev*, som tilsammen danner et smukt helstøbt landskab i en del af Aarhus Ådal. Foruden en stor landskabelig herlighedsværdi rummer området en ganske varieret natur med elementer af international betydning, geologiske forekomster og kulturhistoriske spor af national betydning og stor forsknings-, undervisnings- og formidlingsmæssig værdi. Foruden de mange beskyttelsesinteresser rummer området i dag fem boliger samt en skydebane og benyttes overvejende til landbrug, gartneri og skovbrug med varierende intensitet samt til jagt og friluftsliv. Området er i sin helhed privatejet.

Lillering Skov, Tåstrup Sø og Mose er beliggende i Aarhus Kommune, mens Stjær Sten- og Søslev er beliggende i Skanderborg Kommune. Disse skove og naturområder som er habitat-områder, adskilles i dag af en bræmme af landbrugsarealer, som tidligere har været et eng- og moseområde, men nu delvist er opdyrket, delvist er brakarealer (MVJ-aftaler med udløb inden for en årrække).

Naturen i fredningsområdet er rig på arter og særdeles varieret hvad naturtyper angår. Optegnelser af Zahrtmann fra 1877 beretter om over 400 kendte plantearter. Det er ca. en tredjedel af de højere plantearter, som forekommer i Danmark. Fra 1940'erne findes tillige optegnelser med adskillige sommerfugle- og fuglearter. Siden er disse registreringer fulgt op bl.a. via myndighedernes registreringer (se Danmarks Miljøportal), Dansk Botanisk Forenings Flora Danica-projekt (under færdigbehandling) og Dansk Ornitologisk Forenings indsamlinger (se DOF-basen).

Landskab og geologi

Fredningsområdet udgør et tværsnit af tunneldalen Aarhus Ådal og dens forlængelse, som strækker sig fra Bording i vest til Aarhus Bugt i øst. Tåstrup Sø tolkes som et dødishul og de mindre cirkulære forhøjninger i terrænet vest for søen (Brandtbjerg, Birkemose Høj og andre) skal formentlig tolkes som hatbakker.

Skråningerne i Aarhus tunneldal samt det småkuperede landskab nord for ådalen er primært skovklædt med et mindre overdrevsareal beliggende i det bakkede terræn, mens sø og mose dækker bunden af tunneldalen i mosaik med mindre engområder. I den sydlige del af området findes den sidste rest af en større stenbestrøning, der blev aflejret i randen af indlandsisen i en stilstandsperiode under isens afsmeltning. Skrænterne rummer systemer af kildevæld og vældbække. Særligt i Stjær Sten- og Søslev er kilder og væld rige på kalk.

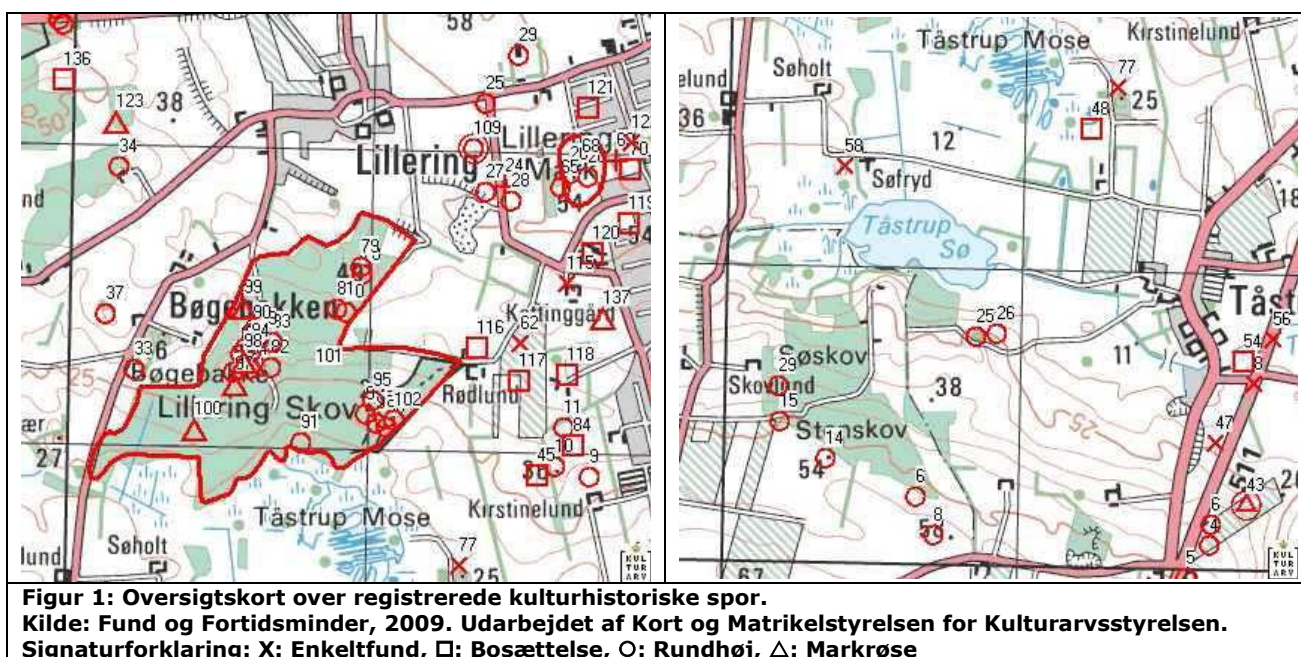
Kulturhistorie

Områdets beliggenhed i udkanten af Det Midtjyske Søhøjland har gjort det til genstand for en ganske særlig kulturhistorisk udvikling. Søhøjlandet har dannet bufferzone mellem det mere opdyrkede land mod øst og smeltevandssletterne mod vest, og har således været inddraget til jordbrugsformål – græsning, tørvegravning, tømmerproduktion og senest foder- og fødevarerproduktion - i skiftende omfang gennem tiderne alt efter behovet for jord.

Området blev beviseligt jordbrugsmæssigt udnyttet allerede i jernalderen. Under folkevandringstiden blev det forladt og groede til med skov, mens det atter i middelalderen var genstand

for en kraftig reduktion af skoven. De arkæologiske spor tyder på, at området har været beboet i bondestenalderen og i bronzealder og jernalder. Sporene er i særlig grad at finde i Lillering Skov, hvor størstedelen af de registrerede fund kan ses.

Overvejende er der tale om rundhøje, gravhøje fra oldtiden og yngre sten- eller bronzealder, men enkelte bopladser og spor af jernproduktion og agerbrug er også registreret i området såvel som der er gjort enkeltfund af neolitiske økser på markerne nær Tåstrup Moses østkant og ildsten fra jernalder fundet ved Tåstrup Sø. I forbindelse med forberedelsen af fredningsforslaget har Moesgård Museum undersøgt marksystemernes udbredelse i Lillering Skov, se laser-scanning i bilag 7.

Gravhøjsbilledet er særligt her på grund af den tæthed hvormed de findes i Lillering Skov. De er primært beliggende i den centrale vestlige del af skoven omkring Bøgebakken samt i den centrale østlige del af skoven nær Rødlund.

I Lillering Skov er de tidligere dyrkningsspor særligt velbevarede. Dyrkningssporene ses som markante terrasser på skrånende terræn samt som skelvolde på højderygge og røser af sten samlet fra markerne i forbindelse med dyrkningen. Terrasserne er bedst bevarede i den østlige del af skoven, men rester af terrassekanter findes også i den centrale del af skoven. De fleste af de skeldiger, som adskilte skovparcellerne ved udskiftningen omkring år 1800 findes fortsat. Ved den nordlige indkørsel står de to høje ledsten, som har markeret indgangen til skoven efter Fredskovsforordningen af 1805, der forbød græssende dyr i skovene.

I Lillering Skov vidner også stenkisteformede broer om behovet for uhindret trafik over vandløbene, et kulturspor som er forsvundet i langt de fleste danske skove. Broerne er opbygget af ensartede, tæt stillede sidesten på en ofte anlagt stenbund og dækket af store overliggersten. Nær Tåstrup er en særdeles bevaringsværdig stenbro over Tåstrup Bæk hvor der gennem flere hundrede år har været en hovedfærdselsåre mellem Skanderborg og Randers.

Frem til slutningen af det 19. århundrede var området i bunden af dalen et stort uopdyrket engområde med enkelte mindre vandhuller opstået ved tørvegravning. I første halvdel af det 20. århundrede blev store dele af engarealerne drænet. I Tåstrup Mose nord for engen fortsatte tørvegravningen, og den blev intensiveret under 2. Verdenskrig. Det er disse sidste tørvegrave, der i dag udgør de åbne vandflader i mosen.

Figur 2: Ledsten ved den nordlige indgang til Lillering skov ved Bøgebakken.
Foto: Jens Holbech

Figur 3: Stenkisteformet bro over Tåstrup Bæk.
Foto: Ann Berit Frostholt

Det senest tilkomne kulturhistoriske spor, er det resterende banetracé fra Hammel-Aarhus Jernbane, som fungerede i perioden 1902-1956. Banen blev anvendt til både person- og gods-transport, hvilket stationsbygningen i Harlev og lasterampen ved Lillering Skov vidner om. I dag er størstedelen af banetracéet forsvundet, men en strækning mellem Harlev og Lillering Skov er bevaret og benyttes i dag som stiadgang til skoven af lokalbefolkningen.

De kulturhistoriske spor er under et truet af skov- og jordbrug, hvor brug af tunge maskiner, pløjning, udslæbning af træ samt tilgroning af gravhøje ødelægger eller slører sporene. De vil dog let kunne sikres gennem hensyn i tilrettelæggelsen af jordbrugsdriften og gennem pleje.

Se kortbilag 3.

Skovene

Skrænterne og områderne oven for skrænterne er skovbevokset. I alt er der 69,7 ha fredskov, overvejende med Bøg, hvoraf 48,8 ha er udpeget som habitatskovtyper. I Lillering Skov findes desuden en del smalle slugter med Ask, mindre partier med lysåben Stilk-egeskov samt bevoksninger med nåletræer. Der er stor sandsynlighed for, at skovene rummer partier, som aldrig har været dyrket. Af skovtræer skal nævnes Avnbøgen, som er et vigtigt element i både Lillering og Stjær skovene. Af øvrige planter i skovene kan nævnes Gul-, Blå- og Hvid Anemone, Guldnelde, Hvid Hestehov, Tandrod, Skovbyg og den meget sjældne Forskelligblomstret Viol. Blandt de skovlevende fugle i området tælles Natugle, Skovhornugle, Huldue, Ravn og Stor Flagspætte samt almindeligt forekommende pattedyr som Hare, Rådyr, Ræv og Rødmus.

Figur 4: Blå Anemone. Findes bl.a. under Hassel ved kildevæld i Stjær Søskov.
Foto: Søren Højager

Figur 5: Vandflade i Tåstrup Mose. Her findes bl.a. vandplanten Krebseklo.
Foto: Jens Holbech.

Figur 6: Skælrød. Findes i randzonen mellem Lillering Skov og Tåstrup Mose. Snylter på Hassel og Poppel.
Foto: Ann Berit Frostholt

Der er overvejende naturlige hydrologiske forhold i skoven, ca. 11 % grøftes eller drænes fortsat. Skovdriften er overvejende ekstensiv, men er ikke sikret gennem aftaler om vedvarende

ekstensiv drift. Da netop den ekstensive drift er fundamentet for den biologiske mangfoldighed i skovene samt bevaring af kulturspor og stenbestrøninger, foreslås det, at fredningen stiller krav om vedvarende ekstensiv skovdrift. Partier med Stilk-Eg kræver lys og trues af skyggende arter som nåletræer, Bøg og Ær. Plejetiltag er nødvendige for at undgå en udvikling fra egeskov til bøgeskov i løbet af nær fremtid.

Lysåbne arealer

Områdets lysåbne arealer tæller både moser, enge, søer, overdrev og vandhuller registreret efter naturbeskyttelseslovens § 3 samt ekstensivt drevne landbrugsarealer. Se også delområde-kortet.

74,5 ha af området er omfattet af naturbeskyttelseslovens § 3. Godt 38 ha er mose, ca. 15 ha er søer og vandhuller, 19 ha udgøres af eng og kun godt 2 ha er karakteriseret som overdrev. Hertil kommer 3,5 km vandløb. De våde naturtyper som mose og sø er således mest udbredt næst efter skov. 22,7 ha er registreret som lysåbne tørre og våde habitatnaturtyper, som plejes efter en Natura 2000 handleplan. De resterende 51,8 ha lysåbne naturtyper er beskyttet mod tilstandsændringer efter naturbeskyttelseslovens § 3. De tørre § 3-arealer er tillige omfattet af rydningspligten i § 5 i jordressourcebekendtgørelsen såfremt de ikke var tilgroede i 2004.

Tåstrup Sø er lavvandet med en største dybde på 2 meter, forholdsvis klarvandet men næringsstofpåvirket. Åkander og andre flydeplanter fylder det meste af søens vandoverflade. Søen gennemløbes af Tåstrup Bæk, som er offentligt vandløb. Der forefindes et regulativ for Tåstrup Sø og Bæk. Søen blev delvist afvandet omkring 1841. Bækken er rørlagt på en strækning vest for søen og lagt i kanal på en strækning øst for søen nær Tåstrup. Odder har ynglet i området.

I Stjær Stenskov og Søskov er kalkudfældende kildevæld og rigkær. Rigkær ses også i Tåstrup Mose, der er stærkt tilgroet af Rødel, Femhannet-Pil, Grå-Pil og Vrietorn. Rigkærene i mosen er rester af tidligere ekstrem-rigkær dvs. vådområder, hvor jorden er meget kalkrig. Her ses endnu Maj-Gøgeurt, Tyndakset Gøgeurt, Hjertegræs, Festgræs, Tue-Star samt Engblomme. Tørvegravning i mosen har været årsag til dannelse af hængesæk, hvor der blandt andet ses Almindelig Blærerod og Krebsklo. Der er ligeledes dannet en mindre sø i mosen med Kransnålalger. I Tåstrup Mose er der set snog og skrubbudse. Fuglene tæller blandt andet Pungmejse, en sjælden ynglefugl i Danmark, Dobbeltbekkasin, Taffeland, Skeand og Vanrikse.

Inden for fredningsområdet findes sure overdrev med arter som Tormentil og Kantet Perikon og kalkoverdrev med arter som Hulkravet Kodriver og Stivhåret Borst. Begge overdrevstyper indeholder mange karakteristiske arter, men er plejkrævende og nogle steder stærkt tilgroet med bl.a. Rynket Rose.

En del af arealerne er under tilgroning og udtørring. Der er i dag græsning på hovedparten af § 3 arealerne i Skanderborg Kommune, og visse arealer mellem de to habitatområder er omfattet af MVJ-aftaler. Sagsrejsere har forventning til, at Natura 2000 handleplanen vil sikre den nødvendige pleje af de lysåbne naturtyper indenfor habitatområdet og føre til forbedring af de hydrologiske forhold i området. Der stilles dog forslag om at ekstensivere driften på de mellemliggende landbrugsarealer med henblik på at forbedre vandmiljøet i Tåstrup Sø samt forbedre spredningsmuligheder og levesteder for flora og fauna. Der stilles tilsvarende forslag om at ekstensivere skovdriften og om annullering af 15-årig genopdykningsret.

Naturgenopretning

Hydrologien i området er stærkt præget af dræning og afvanding. Flere naturtyper er i ringe stand på grund af ændringer i den naturlige hydrologi. Tåstrup Sø er belastet af næringsstoffer og der kan være behov for at forbedre Tåstrup Bæk som spredningsvej og levested for Odder.

Det foreslås derfor, at en fredning rummer en umiddelbar mulighed for naturgenopretning efter et nærmere beskrevet projekt, under forudsætning af, at projektet medvirker til at opfylde formålet med en fredning eller bidrager til udmøntning af en Natura 2000 handleplan, og at rele-

vante parter, herunder lodsejere, Danmarks Naturfredningsforening og Kulturstyrelsen får et eventuelt projekt i høring.

Plejetiltag, som rydning af lysåbne naturtyper, betragtes ikke som naturgenopretning, men som almindelig pleje.

Jagt

I dag udøves jagt i store dele af fredningsområdet. Særligt er Tåstrup Mose genstand for intensiv jagt med faste standpladser i mosen samt fodring i og omkring de beskyttede naturtyper i området. Et fasanopdræt i den nordlige del af mosen er nedlagt, mens der fortsat er en udsætningsvoliere i den østlige del af mosen.

Det skal fortsat være muligt at drive jagt indenfor fredningsområdet. Udsætning, opdræt og fodring ophører senest ved fredningens ikrafttræden for at undgå øget næringsstofbelastning, utilsigtet floraforurening og med henblik på, at jagten tilpasses det tryk, naturligt sunde bestande af jagtbare arter kan tåle.

Skydebane

Indenfor fredningsområdets østlige afgrænsning på del af matr.nr. 6s, 7b, 8f, 5ø, 4r og 9v alle Tåstrup By, Harlev, findes en flugtskydningsbane med tilhørende klubhus. Skydebanen har eksisteret på stedet siden 1934 og er nært knyttet til jagtinteresserne i området, men benyttes også til præmieskydning og hundetræning i begrænset omfang. Skydebanen blev senest miljøgodkendt den 8. september 1997 på visse vilkår.

For at undgå konflikter mellem skydebanens aktiviteter og naturbeskyttelses- og friluftsjakterne i området har sagsrejserne været i dialog med Tåstrup Jagtforening. Da der fortsat er et behov for skydemulighed, og disse ikke kan tilvejebringes andre steder i Aarhus Kommune, er sagsrejserne indstillet på at give skydebanen mulighed for at fortsætte aktiviteterne i området på det nuværende niveau, som er fastsat i miljøgodkendelsen af 8. september 1997 og Miljøstyrelsens afgørelse af 13. november 1998. Ved at ændre på skyderetningen, opsætte mindre støjskærme ved standpladserne, tillade midlertidig opsætning af fanghegn til lerduer og give mulighed for opstilling af 2-4 mindre maskinhuse med installationer til kastning af lerduer kan støjen nedsættes og lerduerester i området minimeres. Fredningen er ikke til hinder herfor.

Af hensyn til offentlighedens adgang til området er det hensigtsmæssigt, at der oplyses om skydetidspunkter på hjemmeside og ved skiltning i området. Ligeledes skal der være mulighed for at opstille afspærringsforanstaltninger, så stier i området kan afspærres, når der skydes på skydebanen.

Råstofindvinding

På matr.nr. 58a Stjær By, Stjær har der tidligere været udlagt en fælles lergrav. Der er ikke udlagt råstofgraveområder eller råstofinteresseområder indenfor fredningen. Da området rummer store geologiske og landskabelige værdier er råstofgravning og terrænændringer fremadrettet uønsket i området.

Vandindvinding

Hele området er udlagt som et område af særlige drikkevandsinteresser (OSD). Fredningen vil betyde bedre beskyttelse af drikkevandsressourcen mod nedsivning af pesticider og nitrat m.m. Statens kortlægning af grundvandsforekomsterne viser, at der er store nuværende og fremtidige drikkevandsressourcer i området. Fredningen ligger oven på en større grundvandsforekomst hvorfra både Tåstrup vandværk og Århus Vand indvinder ca. 2 millioner m³/år. Der sker i dag også privat vandindvinding på matr. nr. 5d og 7h, Stjær By, Stjær samt indvinding til vandværk på matr.nr. 27b Stjær By, Stjær i Skanderborg Kommune. Området er et potentiel kildepladsområde, og der er tale om en meget vigtig nuværende og fremtidig drikkevandsressource. Vandindvinding styres via anden lovgivning. Eventuelle ansøgninger om øget vandindvinding eller etablering af kildeplads vil kræve konsekvensvurdering i forhold til Natura 2000 områdets naturtyper og arter.

Offentlighedens adgang

Området er i sin fulde udstrækning privatejet og underlagt naturbeskyttelseslovens bestemmelser om offentlighedens adgang. Det er således lovligt at færdes i skovene på vej og sti og ad markveje i det åbne land. Det er derimod ikke muligt at færdes mellem Lillering Skov og Stjær Stenskov og Søskov eller rundt om Tåstrup Sø. Adgangen til Tåstrup Sø og de mellemliggende arealer har været et kontroversielt spørgsmål gennem en årrække og konflikten om ejendomsretten til søen og dermed også adgangsretten har skygget for en løsning som tilgodeser både lodsejerinteresser og almenhedens interesser for at færdes i området og få adgang til de specielle naturmæssige, kulturhistoriske og geologiske oplevelser som findes her.

Det foreslås at gøre udvalgte eksisterende stier i området permanent tilgængelige for almenheden se kortbilag 1. Den øst-vestgående vej tværs over engen mellem Bøgebakken og Tåstrupvej sammenbindes med henblik på at give adgang til fods og på cykel og vedligeholdes som sådan. De øvrige stier som fremgår af kortbilag 1 fastholdes eller etableres som trampestier. Mellem Lillering Skov og Tåstrup Mose udlægges spang i en længde på ca. 15 meter, hvorved den eksisterende sti kan benyttes tørskoet det meste af året. Tilsvarende udlægges 2-3 meter spang på ny sti vest for Tåstrup Mose. Trampesti med spang giver en ret til færdsel men ikke krav om vedligehold ud over en årlig slåning ved behov for at holde sporet åbent samt vedligehold af spang. På del af matr.nr. 3a og 4a Tåstrup By, Harlev placeres stiforløbet mellem bækken og marken. Ved stiforløb på matr.nr. 2o Tåstrup By, Harlev placeres sporet 4-5 meter øst for stendiget. Da det skal være muligt at holde de lysåbne arealer afgræssede af hensyn til natur og jordbrugsinteresser, stiller fredningen krav om etablering af stenter eller lignende, hvor det er nødvendigt for at passere indhegninger for græssende dyr. I videst muligt omfang søges mennesker og græssende dyr holdt adskilt. Tilsvarende er adgang nær Tåstrup Sø og Tåstrup Bæk så vidt muligt søgt undgået med henblik på at sikre ro til fuglevildtet og den nataktive odde. Hunde skal føres i snor med undtagelse af brugshunde under træning på skydebanen og jagt. Plejemyndigheden gives desuden mulighed for at justere færdslen i det omfang beskyttelsesinteresserne lider herunder.

Figur 7: Sti vest for og gennem Tåstrup Mose

Foto: Ann Berit Frostholt

Figur 8: Sti gennem Lillering Skov.

Foto: Ann Berit Frostholt

Figur 9: Sti syd for Tåstrup Sø på vej mod udsigt ved gravhøj.

Foto: Jens Holbech

I dag benytter skovgæster sig af uautoriserede p-pladser til dels til gene for lodsejerne: Ved skydebanen, den sydvestlige indgang til Stjær Stenskov og Søskov, i Lillering Skov ved Bøgebakken og i den nordvestlige indgang til Lillering Skov. P-pladsen ved daginstitution beliggende Rødlundvænget i Harlev kan benyttes af de besøgende i weekender. Det foreslås at udlægge en officiel p-plads til 8 biler indenfor fredningen på en del af matr.nr. 24b Stjær By, Stjær i direkte forbindelse med det foreslåede stisystem, jf. fredningskortet. I tillæg hertil vil Aarhus Kommune undersøge parkeringsmulighed i Tarskovvænget i Tåstrup, som kan benyttes af gæster både til denne nye fredning samt Jeksen-fredningen få hundrede meter mod syd. Det skønnes at dække

parkeringsbehovet og samtidig imødekommes et ønske fra lodsejere om at undgå uhensigtsmæssig parkering.

Formidling

På grund af områdets biologiske, geologiske, landskabelige og kulturhistoriske værdier har adgang til fredningsområdet også betydning i et formidlings- og undervisningsmæssigt øjemed. Gennem tiden er geologi- og biologistuderende blevet undervist i Lillering Skov og Stjær Stenskov og Søskov, men har ikke haft umiddelbar adgang til undersøgelser af vandmiljøet i for eksempel Tåstrup Mose. Her vil forslaget give en forbedring i form af de skitserede færdselsmuligheder. Tilsvarende har det værdi for skoleklasser såvel som for almenheden, at de kulturhistoriske spor og den kontekst de er opstået i kan formidles. Med fredningsforslaget forbedres dels adgangen til at opleve disse værdier, ligesom diskret skiltning muliggøres.

4. Gældende fredninger og andre beskyttelsesbestemmelser

Eksisterende fredninger

Omtrent 20 ha af Stjær Stenskov og Søskov blev fredet i 1962 med det formål at bevare de naturlige stenbestrøninger i skovbunden. Området er af national geologisk betydning og har stor værdi for Aarhus Universitet i undervisningsøjemed. Indenfor det fredede område må de naturlige stenforekomster hverken fjernes, opgraves, bortsprænges, tildækkes eller på anden måde skades. Siden fredningskendelsen blev truffet, er der sket matrikulære ændringer i området, idet fire matrikler har fået nyt nummer, mens en matrikel er delt i to. De oprindelige matrikelnumre fremgår i parentes foran nuværende matrikelnummer. Matrikler omfattet af fredningen er (14a) 14u, (15a) 15r, (8a) 8m, (9d) 9ø, (48) 48a og 48b, 57 og 5a Stjær By, Stjær.

Der er tillige i 1972 tinglyst en fredningsdeklaration på et ca. 1,6 ha stort område i Tåstrup Mose med bestemmelse om, at der på arealet ikke må opføres beboelsesbygninger, campingvogne, jagthytter ol., såvel som det ikke er tilladt at foretage beplantning eller andet, som kan medvirke til at forrykke arealets tilstand. Omfattet heraf er matr.nr. 29a Lillering By, Framlev (i dag del af matr.nr. 29b Lillering By, Framlev)

Begge fredninger indarbejdes i nærværende fredningsforslag og foreslås derfor ophævet med en ny fredning.

Gældende beskyttelse efter naturbeskyttelsesloven mv.

Arealer svarende til 74,5 ha er omfattet af naturbeskyttelseslovens § 3. Arealerne er beskyttet mod tilstandsændringer som følge af drift, men ikke tilstandsændringer som følge af ophør af drift. Ud af de 74,5 ha er 19 ha fersk eng, 2,2 ha overdrev, 3,5 km vandløb, 15,2 ha søer og vandhuller samt 38,1 ha mose. Tåstrup Sø afkaster den 150 meter brede søbeskyttelseslinie jf. naturbeskyttelseslovens § 16.

69,7 ha skov er fredskovspligtige. Skovene afkaster en 300 meter brede skovbyggelinje jf. naturbeskyttelseslovens § 17. Hele skovarealet er privatejet og derfor ikke underlagt krav om nært skovdrift eller andre former for ekstensiv skovdrift.

Alle gravhøje og markrøser forventes at blive beskyttet efter museumslovens § 29e mod tilstandsændringer og § 29f om forbud mod jordbehandling, gødskning og plantning i 2 meters radius af fortidsmindet. Kulturstyrelsen gennemfører i foråret 2012 e registrering af fortidsminder og kulturhistoriske spor i området med henblik på at lade elementerne omfatte af en 100 m beskyttelseslinie i henhold til naturbeskyttelseslovens § 18.

De i alt godt 4 km jord- og stendiger er beskyttet efter museumslovens § 29a, med mindre de er registreret som fortidsminder og derfor omfattes af samme lovs § 29e.

Ledsten og stenkisteformede broer er beskyttet efter museumslovens § 29e, såfremt ejeren er orienteret herom. Sagsrejsere har ikke kendskab til, at det er tilfældet.

Marksystemer, bopladser og kulturspor i jorden er ikke sikret gennem lovgivningen.

Endelig er området udpeget som internationalt naturbeskyttelsesområde, se afsnit 5 herom. Se kortbilag 1 for udbredelse af beskyttelseslinjer og -zoner.

5. Fredningsforslagets konsekvenser for Natura 2000-beskyttelse

Natura 2000 område 232 (habitatområde H232) for Lillering Skov, Stjær Skov, Tåstrup Sø og Tåstrup Mose er fuldt ud indeholdt i fredningen. Udpegningsgrundlaget – de arter og naturtyper som skal fastholde eller opnå gunstig bevaringsstatus fremgår af skema 5.1. Oplysningerne i skemaet beskriver bevaringsprognosen for de internationalt beskyttede naturtyper og arter, som den er i dag. Da det er målet med den internationale naturbeskyttelse, at både naturtyper og arter skal opnå gunstig bevaringsstatus på sigt, må ændringer i areal forventes i fremtiden. Totalt dækker habitatområde 232 135 ha. Heraf er 70,57 ha udpeget som beskyttede habitattyper.

5.1 Udpegningsgrundlag og prognose ifølge Natura 2000-plan 2010-2015.

Arealer er beregnede på baggrund af DEVANO-registrering. En "*" angiver, at der er tale om en prioriteret naturtype, som myndighederne har et særligt ansvar for at beskytte.

Nr.	Naturtype	Registreret areal (ha)	Antal forekomster	Beveringsprognose
3150	Næringsrige søer og vandhuller med flydeplanter eller store vandaks	14,4	17	Ugunstig
6210	Overdrev og krat på mere eller mindre kalkholdig bund (*vigtige orkidelokaliteter)	1,22	2	Ugunstig
7220	*Kilder og væld med kalkholdigt (hårdt) vand	0,05	1	Ugunstig
7230	Rigkær	4,74	10	Ugunstig
9130	Bøgeskov på muldbund	35,77	-	Ugunstig
9160	Egeskov og blandskov på mere eller mindre rig jordbund	2,38	-	Ugunstig
91E0	*Elle- og askeskov ved vandløb, søer og væld	10,68	-	Ugunstig
3140	Kalkrige søer og vandhuller med kransålgler	0,09	1	Ugunstig
6230	*Artsrigt overdrev eller græshe- de på mere eller mindre sur bund	0,83	2	Ugunstig
7140	Hængesæk og andre kær- samfund dannet flydende i vand	0,41	2	Ugunstig
1355	Odder	-	-	Gunstig
1016	Sumpvindelsnegl	-	-	Ukendt

Miljøvurderingen af fredningen viser, at fredningen ikke vil få negative konsekvenser for Natura 2000 området, eller de arter og naturtyper der udgør områdets udpegningsgrundlag. Fredningen vurderes ikke at kunne påvirke bilag IV-arter eller deres yngle- og rasteområder i negativ retning. Ekstensivering af landbrugs- og skovdrift i fredningen vurderes derimod generelt at betyde forbedrede forhold for naturen i området som følge af en mindsket næringsstofpåvirkning og forbedret økologisk sammenhæng i området. Der henvises til bilag 6, Miljørapport og Natura 2000 konsekvensvurdering af fredningsforslaget for uddybning.

6. Planlægningsmæssige forhold

Hele fredningsområdet er omfattet af Kommuneplan 2009 for henholdsvis Skanderborg Kommune og Aarhus Kommune. I det følgende redegøres for, hvilke kommuneplan rammer og kommuneplanretningslinjer området er omfattet af.

Skanderborg Kommune

For den del af fredningsforslaget som er beliggende i Skanderborg Kommune gælder, at hele arealet er beliggende i landzone uden rammer for området i Kommuneplan 09. Her er fredningsområdet beliggende i et område med særlige drikkevandsinteresser. Området er helt eller delvist omfattet af følgende retningslinjer:

- Natura 2000 område, retningslinje 3.2 (Stjær Stenskov og Søslev, samt de sønære arealer)
- Naturområde med A-målsætning, retningslinje 3.4 (Alle arealerne med § 3 natur), hvor kommunen vil arbejde for at sikre naturtypen gennem nødvendige plejeforanstaltninger så levestederne for vilde dyr og planter bevares og om muligt forbedres.
- Potentielt naturområde – 2. prioritet, retningslinje 3.4 (flere spredte arealer). Arealer som så vidt muligt skal udgå af landbrugsmæssig omdrift, og hvor der vil kunne udvikle sig en karakteristisk og værdifuld natur.
- Område af særlig geologisk interesse, retningslinje 3.9 (Stjær Stenskov og Søslev) området er udpeget på grund af de synlige stenbeholdninger i skovbunden. Inden for området skal der tages særlig hensyn til de geologiske værdier med vægt på beskyttelse og bevarelse af de geologiske værdier.
- Område af særlig landskabelig interesse, retningslinje 3.8 (hele området), som er områder i kommunen hvor der tages særlig hensyn til landskabet.
- Område, hvor skovrejsning er uønsket, retningslinje 3.11 (de sønære arealer) er områder hvor det vurderes at etablering af skov ikke er forenelig med de beskyttelseshensyn der skal varetages i det åbne land, herunder beskyttelse af værdifulde naturtyper og landskaber.

Aarhus Kommune

For den del af fredningsområdet som er beliggende i Aarhus Kommune gælder, at hele arealet er beliggende i landzone uden rammer for området i Kommuneplan 2009. I henhold til kommuneplanen er området helt eller delvist beliggende i følgende udpegninger:

- Kulturmiljø, forhistorisk tid 4200 f.Kr. – 1050 e.Kr., (Lillering Skov), hvor de kulturhistoriske værdier i videst muligt omfang skal beskyttes.
- Naturnetværk (hele området som ikke er skov), hvor ubrudte natursammenhænge skal bevares og om muligt forbedres.
- Skovrejsning uønsket (hele området som ikke er skov), hvor skovrejsning ikke er tilladt.
- Økologisk forbindelse (Tåstrup Sø og vandløbet der afleder videre ud til Aarhus Å), som har stor betydning for spredning af det åbne lands vilde dyreliv.
- § 3 natur, A og B målsat (den del af mosen som også er omfattet af habitatbestemmelserne), hvor kommunen vil arbejde for og finansiere, at naturindholdet bevares og udvikles.

- Muligt naturområde (arealet mellem Tåstrup Sø og Tåstrup Mose og ind til Tåstrup by), hvor landbrugsarealer gradvist bør udgå af omdrift med henblik på at overgå til naturområder.
- Natura 2000-område (Tåstrup Mose og Lillering Skov)
- Kvælstoffølsom natur (sammenfaldende med Habitatudpegningen), hvor tilførslen af kvælstof skal begrænses mest muligt.
- Område af særlig landskabelig interesse (hele området), som er områder kommunen vil beskytte, og hvor offentligheden skal sikres adgang.
- Bynært landskab (hele området udenfor skoven) hvor kommunen har et generelt ønske om at gøre det mere tilgængelig for rekreativ udnyttelse.
- Eksisterende skydebane (skydebanen øst for Tåstrup Mose), hvor den nuværende kapacitet iht. kommuneplanen ikke kan øges.

En fredning af området vil være en opfølgning og understøttelse af alle disse bestemmelser i kommuneplanerne.

7. Fredningsbestemmelser

§ 1 Fredningens formål

- at bevare og forbedre natur- og landskabsværdierne samt skabe et større sammenhængende naturområde.
- at forbedre adgangen til fredningsområdet både for offentligheden og i undervisnings- og formidlingsmæssig sammenhæng
- at bevare og beskytte kulturhistoriske værdier og de naturligt forekommende stenbestrøninger
- at medvirke til at sikre gunstig bevaringsstatus for de naturtyper og arter, som er på det til enhver tid gældende udpegningsgrundlag for habitatområde 232.

§ 2 Bevaring af området

De fredede arealer skal bevares i deres nuværende tilstand medmindre en tilstandsændring er påbudt eller tilladt i de følgende bestemmelser eller tillades ved en dispensation efter § 11. Det betyder blandt andet, at arealerne ikke må terrænændres, bebygges eller beplantes.

Desuden er de dele af fredningen, som er omfattet af Natura 2000 underlagt den til enhver tid gældende Natura 2000 plan og opfølgende kommunale og statslige handleplaner.

Fredningen er ikke til hinder for naturgenopretningsprojekter i området. Naturgenopretningsprojekter skal ske i overensstemmelse med et nærmere beskrevet projekt, som er forelagt lodsejere og Danmarks Naturfredningsforening til udtalelse samt godkendt af Fredningsnævnet.

§ 3 Arealernes drift

a. Drift af lysåbne arealer og skov uden for Natura 2000

Landbrugsarealer i omdrift ekstensiveres. Arealer omfattet heraf fremgår af delområdekortets signatur.

Driften tilrettelægges så den opfylder fredningens formål. Lysåbne arealer, jf. delområdekortet, fastholdes som lysåbne. De lysåbne arealer må ikke gødskes, kalkes, sprøjtes eller omlægges.

15 års genopdykningsret på matr. nr. 2y, Lillering By, Framlev annulleres.

Der må ikke etableres nye læhegn. Eksisterende læhegn må vedligeholdes ved enkelte genplantninger med hjemmehørende løvtræarter.

Skovdriften skal være ekstensiv efter naturnære principper og sikre opretholdelse og udvikling af biologiske værdier. Skovene drives med plukhugst eller gruppevis foryngelse og selvforyngelse i videst muligt omfang. Der er forbud mod renafdrift af arealerne.

Træartsvalget skal fortrinsvist være hjemmehørende løvtræarter. Der kan forekomme indslag med andre lokalitetstilpassede arter, herunder nåletræer. Berørte skovarealer fremgår af signatur på delområdekortet.

Rosenhaven, en del af matr. nr. 7h Tåstrup By, Harlev som omfatter 0,46 ha ned mod Tåstrup Bæk, kan fortsat drives på stedet, men overgår til naturareal såfremt den nuværende brug af arealet til udstillingshave og gartneriformål ophører.

b. Drift af natur- og skovarealer inden for Natura 2000

Driften af naturarealer indenfor Natura 2000 området skal ske i overensstemmelse med den til en hver tid gældende Natura 2000 plan og deraf følgende kommunale og statslige handleplaner.

Skovarealer fastholdes som løvskove med hjemmehørende arter. Der kan forekomme indslag med andre lokalitetstilpassede arter, herunder nåletræ.

Skovdriften skal være ekstensiv efter naturnære principper og sikre opretholdelse og udvikling af biologiske værdier. Skovene drives med plukhugst eller gruppevis foryngelse og selvforyngelse i videst muligt omfang. Der er forbud mod renafdrift af arealerne.

Arealer tilplantet med nåletræer, herunder juletræer, konverteres senest ved almindelig omdriftsalder til løvtræer med mulighed for indslag af andre lokalitetstilpassede arter. Disse arealer er indtegnet med signatur på fredningskortet: "nåletræer som konverteres til løvtræer".

Der må ikke foretages skadevoldende udslæbning af træ, dybdepløjning m.m. eller kørsel på kulturhistoriske spor, fortidsminder, diger og stenbestrøninger. Forekomsten af fortidsminder mv. fremgår af kortbilag 3.

c. Landbrugsarealer med tilplantningsforbud

Landbrugsarealer med forbud mod udsigtshæmmende beplantning, jf. delområdekortet, må anvendes til sædvanlig landbrugsdrift med 1-årige afgrøder.

Der er forbud mod udsigtshæmmende afgrøder og beplantning, herunder nye læhegn, juletræer, pyntegrønt, energipil, elefantgræs og lignende.

Fredningen er ikke til hinder for at arealerne overgår til vedvarende græsningsarealer eller hø-slet.

Del af matr. nr. 5d og 5f, Stjær By, Stjær som på kortbilag 2 fremgår med brun signatur, kan anvendes til gartneriformål, men overgår til lysåben natur såfremt arealerne sælges eller brugen til gartneriformål ophører.

På del af matr.nr. 5f Stjær By, Stjær kan eksisterende levende hegn med frugttræer og buske forlænges langs med ejerlavsgrensen i overensstemmelse med indtegning som fremgår af kortbilag 2. På matr.nr. 5d og 5f, Stjær By, Stjær kan der mellem det levende hegn og stendiget i ejerlavsgrensen etableres et supplerende læhegn i en afstand fra stendiget, som sikrer mod skader herpå. Det supplerende læhegn skal bestå af hjemmehørende løvtræerarter.

§ 4 Byggeri, tilstandsændringer, tekniske anlæg, oplag mv.

a. Byggeri

Der må ikke opføres ny bebyggelse, herunder skure, boder, jagthytter og lignende. Forbuddet omfatter tillige legeredskaber, terrasser, drivhuse og andre faste indretninger uden tilknytning til den eksisterende bebyggelse. Sådanne konstruktioner kan opføres på arealer som er omfattet af fredningskortets signatur "hus med have og gårdspladsareal".

Om- og tilbygninger til eksisterende bebyggelse kan kun ske efter Fredningsnævnets godkendelse. Fredningen er ikke til hinder for indvendig ombygning af eksisterende bygninger.

Bygninger som er nødvendige for landbrugsdriften kan opføres i tilknytning til eksisterende bebyggelse efter forudgående godkendelse af Fredningsnævnet for så vidt angår byggeriets udformning, størrelse og placering.

Der er forbud mod opførelse af ridehaller.

Fredningen er ikke til hinder for midlertidig anbringelse af skurvogne eller skure, der i kortere perioder er nødvendige for skovdrift eller naturpleje (max. 6 uger).

Fredningen er ikke til hinder for anbringelse af sædvanlige læskure for får, kreaturer og lignende efter Fredningsnævnets godkendelse af udformning, størrelse og placering.

Byggeri skal tilpasses den eksisterende bebyggelse og det omkringliggende landskab.

b. Hegning

Der må opsættes sædvanlige fåre- og kreaturhegn. Der kan opsættes sædvanlige hegn omkring nyplantninger og foryngelser såfremt disse fjernes igen inden 10 år. Usædvanlig hegning er ikke tilladt, herunder f.eks. hvide træhegn (hestehegn).

c. Veje og stier

Der må ikke anlægges nye veje eller ændres belægning på eksisterende veje. Almindelig vedligeholdelse af mark- og skovveje med eksempelvis sten eller grus er tilladt.

Nye stier må anlægges i overensstemmelse med fredningskortet. Herudover kan nye stier anlægges med Fredningsnævnets godkendelse.

d. Dræning

Der må ikke etableres nye grøfter eller dræn. Plejemyndigheden kan dog i særlige tilfælde godkende nye grøfter eller dræn, hvis formålet er at muliggøre naturpleje, eller hvis det er nødvendigt for opretholdelse af udlagte veje og stier.

e. Øvrige forhold

Campering og teltslagning samt opmagasiner af maskiner, redskaber m.m. uden for have- og gårdspladsarealer er ikke tilladt.

Der må ikke etableres anlæg af nogen art, herunder belysning langs stier og veje.

Terrænændringer herunder råstofindvinding er ikke tilladt. Dog kan der ske terrænændringer som led i en naturgenopretning (jf. § 2), eller som mindre terrænændringer i forbindelse med byggeri og anlæg efter Fredningsnævnets godkendelse.

Fredningen er ikke til hinder for etablering af de nødvendige foranstaltninger i forbindelse med pleje, anlæg af stier mv., f. eks. stenter, drikkeanlæg, fangfolde og lignende.

§ 5 Offentlighedens adgang

a. Adgangsbestemmelser

Offentligheden har ret til at færdes og opholde sig i fredningsområdet efter naturbeskyttelseslovens almindelige regler, hvor ikke andet er fastsat efter nedenstående.

Hvor adgang til de på fredningskortet udpegede stier forhindres ved hegning af hensyn til græsende husdyr, skal stierne holdes åbne og tilgængelige for offentligheden med stenter, klaplåger, færister eller lignende, eller ved at føre stien udenom eller imellem foldene.

Hunde skal føres i snor. Undtaget herfra er brugshunde i forbindelse med jagt eller træning på skydebanearealerne.

Der er adgang til stenbestrøninger i Stjær Stenskov og Søsokov i undervisnings- og forskningsmæssig forbindelse.

Plejemyndigheden kan af hensyn til bevarelsen af plante- og dyrelivet fastsætte regler for begrænsning af offentlighedens færdsel i området.

b. Eksisterende veje og stier der sikres

De stier der fremgår af fredningskortet må ikke nedlægges, idet de skal sikre adgang på tværs af de centrale dele af området.

c. Anlæg af stier

I overensstemmelse med skitsering på fredningskortet, genoprettes den eksisterende stiadgang i øst-vestgående retning mellem Tåstrupvej og Bøgebakken således, at stien bliver gennemgående. Stien anlægges med grus eller stenmelsbelægning. Offentligheden kan færdes til fods og på cykel ad denne sti.

I overensstemmelse med fredningskortet, etableres der flere steder nye stiforbindelser mellem eksisterende stiforløb i området. Stierne udlægges som trampespor med adgang til fods.

d. Parkering

I forbindelse med fredning etableres parkeringsmulighed for op til 8 biler ved Stenskovvej på del af matrikel nr. 24b Stjær By, Stjær.

e. Information

Kommunen kan opsætte vejledende information og skiltning.

f. Vedligeholdelse

Plejemyndigheden sikrer, at stier som fremgår af fredningskortet holdes åbne ved slåning af sporet en gang årligt.

Plejemyndigheden sikrer, at de stier som fremgår af fredningskortet, er afmærkede i terrænet og dermed synlige for publikum.

På tre markerede strækninger i det eksisterende stiforløb i den nordlige og vestlige udkant af Tåstrup Mose udlægges plejemyndigheden spang, såvel som plejemyndigheden afholder udgif-

ter til etablering af stenter, klaplåger og lignende, som eventuelt er nødvendigt for de udlagte stier. Vedligeholdelse af spang, stenter, klaplåger m.m. udføres af plejemyndigheden.

§ 6 Stenbestrøninger

Det er forbudt at fjerne, flytte, bortsprænge, opgrave, tildække eller på anden måde beskadige de naturlige stenforekomster i Stjær Stenskov og Søskov.

§ 7 Kulturhistoriske spor

Højryggede oldtidsagre, stenkisteformede broer og ledsten bevares og må ikke beskadiges. Der henvises til kulturkortet for disses forekomst på arealerne.

Den stenkisteformede bro på matrikel nr. 30a, Lillering By, Framlev reableres af plejemyndigheden umiddelbart efter en fredning er gennemført.

Det eksisterende tracé fra Hammelbanen samt lasterampe i skovbrynet bevares i dets nuværende stand, jf. foto i bilag 8.

Efter Fredningsnævnets godkendelse kan der ske udgravning i forbindelse med arkæologiske undersøgelser. Fredningsnævnets godkendelse erstatter ikke nødvendige tilladelser eller dispensationer, som skal indhentes ved andre myndigheder.

Det er ikke tilladt at ændre tilstanden af beskyttede sten- og jorddiger.

Fredningen er ikke til hinder for at der kan ske rydning af skovpartier, som på kortbilag 3 fremgår med signaturen "Arealer med særlige driftshensyn", for at beskytte og formidle de kulturhistoriske spor, såfremt det sker i overensstemmelse med et nærmere beskrevet projekt godkendt af Moesgård Museum eller Kulturarvsstyrelsen.

§ 8 Natur- og landskabspleje

Aarhus Kommune og Skanderborg Kommune har som plejemyndighed ret til – efter forudgående drøftelse med ejeren, at udføre naturpleje på privatejede arealer til opfyldelse af fredningens formål.

Der kan som led i plejen f.eks. ske fjernelse af træbevoksninger herunder selvsåninger samt bekæmpelse af invasive arter. Desuden kan der opsættes hegn, afgræsses, foretages høslet og lignende.

En plan for den del af plejearbejdet, som ikke er omfattet af en Natura 2000 handleplan, skal sendes i høring ved ejeren, Kulturarvsstyrelsen og ved Danmarks Naturfredningsforening. Hvis enighed om planen ikke kan opnås mellem plejemyndighed, Danmarks Naturfredningsforening og ejer, skal sagen forelægges Fredningsnævnet til afgørelse.

§ 9 Jagt

Jagt er tilladt i overensstemmelse med den til enhver tid gældende lov om jagt og vildtforvaltning.

Vildtet må ikke tilskudsføres. Lodsejerne pålægges at fjerne fodertønder og lignende fra området umiddelbart efter fredningens ikrafttrædelse.

Der må ikke opdrættes eller udsættes vildt.

§ 10 Skydebanen

Fredningen er ikke til hinder for, at skydebanens aktiviteter kan fortsætte på maksimalt det niveau, som fremgår af miljøgodkendelsen af 8. september 1997 samt Miljøstyrelsens afgørelse af 13. november 1998.

Skyderetningen tilpasses så lerdUER ikke nedskydes over mosen, men udelukkende over arealer som muliggør let opsamling.

LerdUERester skal opsamles mindst en gang årligt.

For at nedsætte gener fra skydebanen kan der efter tilladelse fra Fredningsnævnet, opstilles nødvendige afspærringsforanstaltninger og skiltning, opstilles mindre støjskærme ved standpladserne, opsættes fanghegn til lerdUER og opstilles 2- 4 små "maskinhuse" med lerdUEkaster m.m. Tilladelse eller dispensation kan være nødvendig efter anden lovgivning.

Såfremt de nuværende skydeaktiviteter ophører, skal alle bygninger og installationer på arealet fjernes, og arealet udlægges til lysåben natur. Brugere - i dag Harlev Jagtforening - sørger for oprydning på arealerne for egen regning efter myndighedernes anvisning.

§ 11 Dispensation

Fredningsnævnet kan meddele dispensation fra fredningsbestemmelserne, såfremt det ansøgte ikke strider mod fredningens formål, jf. naturbeskyttelseslovens § 50, stk. 1.

§ 12 Ophævelse af tidligere fredninger

Nærværende fredningsforslag erstatter Overfredningsnævnets kendelse af 22. maj 1962 på skovlodder af matriklerne 14a, 15a, 8a, 9d, 48, 57 og 5a Stjær By og sogn, som derfor ophæves. Tillige ophæves deklaration af 18. april 1972 omfattende matrikel nr. 29a Lillering By, Framlev Sogn nu del af 29 b smst., som ligeledes erstattes med nærværende fredning.

§ 13 Midlertidig retsvirkning

Midlertidig retsvirkning af dette fredningsforslag træder i kraft så snart Fredningsnævnet har offentliggjort forslaget i Statstidende.